

nâşi nüfuz-ı ziyâya pek de müsait olmadı gibi, şehrin su kemerleri ittisâlinde olduğundan ziyade râtib bir haldedir. Odalar ikişer kişi alır, gusülhâne ve çamaşırhânesi muhtâc-ı ta'mirdir. Abdesthâneleri kâfi ve tamir olunmuştur. Müsait vüs'atte bir avlu, ders okunur bir dershâne ve tulumba ile işler bir şadırvanı mevcuttur. Bazı mahalleri tamir ve fennen bazı tâdilât ve ıslahat ile zararsız bir medrese olur ise de yanındaki su kemerleri sebebiyle medreseyi rutubetten kurtarmak müşkül olduğundan talebe iskânında nazar-ı ehemmiyete alınmak lâzımdır." Bu rapora 1332 r. (1917), 1334 r. (1919) ve 1336 r. (1920) yıllarındaki kadrosuyla ilgili derkenarlar da ilâve edilmiştir. Bu kayıtlardan, külliye'nin, 1908 yılı Ağustosundaki büyük yangında bütün çevresi harabe haline geldikten sonra tekrar kullanılabilir duruma getirildiği anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet döneminde medreseler kapatıldıktan sonra yıkılmaya bırakılan külliye, Lütfî Kırdar'ın İstanbul vali ve belediye başkanlığı yıllarında açılan yeni Atatürk Bulvarı'nın tam kenarında kaldığından bütün perişanlığı ile meydana çıkmıştı. Bulvarın iki tarafına rastlayan Sekbanbaşı, Revânî Çelebi, Yahyâ Güzel meşicileri, Kırkçeşmeler gibi pek çok tarihî eserin arsalarını kazanmak için yıktırılıp ortadan kaldırılmasına karşılık bu külliye kurtulmuş ve 1943-1944 yıllarında Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından tamir edilmiştir. İstanbul Belediyesi bu rayı Şehir Müzesi olarak düzenlemiş ve İstanbul'a dair çeşitli eserleri teşhir etmiştir. Belediye Başkanı Bedrettin Dalan döneminde bu eserlerin bir kısmı Yıldız Sarayı'ndaki mekânlara taşınmış ve boşalan Gazanfer Ağa Medresesi Karikatür ve Mizah Müzesi olarak yeniden düzenlenmiştir. 1994'te bu müzenin de kapatılmak istenmesi üzerine baş gösteren tartışmalar sonunda burası müze halinde bırakılmıştır.

Gazanfer Ağa Külliyesi, XVII. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmaya başlayan, bir camiye bağlı olmaksızın yapılan başlı başına medreseden ibaret küçük külliyelerin ilk örneklerindedir. Kovacılar caddesi üzerindeki esas girişi küçük bir dış avluyla açılır. Burada Gazanfer Ağa'nın çokgen biçimindeki türbesi yükselir. Bu dış avlu duvarının sol köşesinde ve bulvarın kenarında sebil bulunur. Ayrıca avlunun içinde türbelerin etrafında, en eskisi 1025 (1616) tarihli olan on kadar kabirden meydana gelen küçük bir de hazîre vardır.

Bu ön avludan, ikinci bir cümle kapısından geçilerek ulaşılan medrese kısmı muntazam bir plana sahiptir. Sebilin arkasına yerleştirilen abdesthaneler dışında, ortadaki baklavalı başlıklı mermer sütunlara sahip revaklı bir avlunun etrafında talebe hücreleri sıralanır. Ortasındaki şadırvan 1943-1944 tamirinde yapılmıştır. Evvelce burada bir şadırvanın bulunup bulunmadığı bilinmemektedir. Girişin tam karşısında üstü kubbe ile örtülü, kare planlı mescid-dershane yer alır. Bunun mukarnaslı bir mihrabı vardır. Kubbeli hücrelerin her birinde bir ocakla dolaplar bulunur. Bu odalar hem avludan hem de dış duvarlara açılan pencerelerden hava ve ışık alır. Muntazam planlı Osmanlı medreselerinde olduğu gibi köşelerdeki hücrelere geçiş şevli girişlerle sağlanmıştır. Ancak güneyde bulvar tarafındaki hücrenin arkasına ilâve edilen bir hücreye geçiş önündeki odadan mümkün olmaktadır. Medresede plan bakımından yalnız on beş hücre bulunmasına karşılık vakfiyesinde on yedi hücreden söz edilmesine bir anlam verilememiştir. Dershaneyi ve helâları da Ekrem Hakkı Ayverdi'nin düşündüğü gibi mevcut sayıya katmak ise mümkün değildir.

Gazanfer Ağa'nın külliye'nin ikinci unsurunu teşkil eden türbesi, dış avlunun kuzeybatı köşesinde kesme taş kaplı onikigen planlı kubbeli bir yapıdır. İçi iki sıra pencere ile aydınlanmıştır. Alt sırada ayrıca pencere aralarında dolaplar vardır. İçinde pencerelerin üstlerinde kalem işi nakışların kalıntıları görülür. Burada Gazanfer Ağa'ninkinden başka iki de kadın sandukası bulunmaktadır.

Külliye'nin dış avlu duvarının kuzeydoğu köşesinde bulunan sebil sekiz köşeli olup bunların beşi dışarı taşar. 1943 yılı tamirine kadar çok harap durumda iken bu tarihte üzerine geniş bir saçak yapılmıştır. Şebekelerin aralarında çift renkli taşlardan işlenmiş sivri kemerleri taşıyan, mukarnaslı başlıklı mermer sütun-

lar vardır. Kemer içinde taştan oyma kafesler bulunur. Altlarındaki şebekeler ise tunç dökümdür. Sebilin içinde bir de kuyu ağızı mevcuttur. Kubbesinde ise malakârî süsleme vardır. İstanbul'un klasik Osmanlı medreselerinin en güzellerinden olan Gazanfer Ağa Medresesi yer seçimi bakımından talihsiz bir yapı olmuştur. Öğleden sonra güneşini tamamen engelleyen Bozdoğan Kemerinin çok yakınında inşa edilmiş olması onu rutubetli bir yapı durumuna sokmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 288-289; a.e.: *Camilerimiz Ansiklopedisi* (haz. İhsan Erzi), İstanbul 1987, II, 130-133; İzzet Kumbaracılar, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938, s. 65; Semavi Eyice v.dğr., *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, İstanbul 1988, s. 104; *Fâtih Camileri ve Diğer Tarihî Eserler* (haz. Fâtih Müftülüğü), İstanbul 1991, s. 237; Affan Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, İstanbul 1993, s. 295; Muzaffer Erdoğan, "Mimar Davud Ağa'nın Hayatı ve Eserleri", *TM*, XII (1955), s. 179-204; Ekrem Hakkı Ayverdi, "Gazanfer Ağa Manzûmesi", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, III, İstanbul 1957, s. 85-96 (ayrıca röleveller ve 8 levhada 21 resim); a.mlf., "Gazanfer Ağa Medresesi, Türbesi ve Sebili", *İst.A*, XI, 6024-6027; Mübahat S. Küçüköçü, "1869'da Faal İstanbul Medreseleri", *TED*, VII-VIII (1977), nr. 150, s. 323; a.mlf., "Dârü'l-Hilâfeti'l-'Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri", *İTED*, VII (1978), s. 79-80; Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Gazanfer Ağa Külliyesi", *DBİst.A*, III, 375-377.

SEMAYİ EYİCE

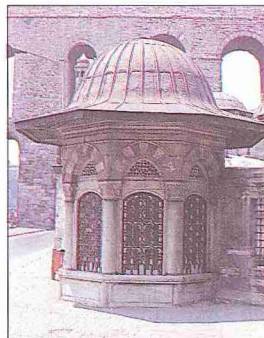
GAZANFER et-TEBRİZİ

(غُضْنَفَرُ التَّبْرِيزِي)

Fahrüddin Ebû İshâk İbrâhîm
b. Muhammed Gazanfer et-Tebrizî
(ö. 678/1280'den sonra)

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin
vefatı sırasında yanında bulunan
iki tabipten biri.

Hayatı hakkında bilgi yoktur. Nisbesinden Tebrizli olduğu anlaşılmakta, doğum tarihi ise bilinmemektedir. Ancak XII. yüzyılın sonlarında doğduğu söylenebilir. Çünkü İbn Hebel diye tanınan Mühezzebüddin Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Ali el-Bağdâdî'nin (ö. 610/1213) *el-Muhtâr fi't-ıttib'*inin dört ciltlik bir nüshasını (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 3620) 610 yılında Sivas'ta istinsah eden Ebû İshak İbrâhîm b. Muhammed ile Fahreddin Ebû İshak İbrâhîm b. Muhammed Gazanfer'in aynı kişi olması muhtemeldir. İbn Sînâ'nın *Envârü'l-efkâr* adlı eserinin, en tanınmış öğrencisi Behmenyâr b. Merzûbân tarafından yazılan on iki fasıl halindeki tenkidinin Süley-

Gazanfer Ağa
Külliyesi'nin
sebilli

maniye Kütüphanesi'nde kayıtlı bulunan bir nüshası da (Pertev Paşa, nr. 617) yine Gazanfer et-Tebrizî diye tanınan Hakîm Fahrü'l-hak ve'd-dîn'in istinsah ettiği bir nüshadan çekilmiştir (Şeşen, *Newâdirü'l-mahtûâtü'l-'Arabiyye*, III, 128). Ferîdün Sipehsâlâr b. Ahmed'in Mevlânâ ve et-rafındakilerle ilgili *Risâle*'sinde, Mevlânâ'nın ölümü sırasında (672/1273) Ekmeluddin en-Nahcuvânî ile birlikte baş ucundan ayrıldığını söylediği Gazanfer adlı tabip Gazanfer et-Tebrizî'dir.

Gazanfer et-Tebrizî, Huneyn b. İshak'ın *el-Mesâ'il fi't-ṭib li'l-müte'allimîn* adlı eserine *Hâşilü'l-Mesâ'il* adıyla bir ihtisar yazmıştır. Eserin, Keyhusrev b. Fethullah el-Attâr el-Mütetabbib tarafından 858'de (1454) istinsah edilen iki nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Ayasofya, nr. 3555/4, vr. 147^b-154^a; Fâtiḥ, nr. 5300/5, vr. 321-348; Brockelmann, *GAL*, I, 650; Sezgin, III, 251; Şeşen, *Fihrişü mahtûâtü'l-'ṭibbi'l-İslâmî*, s. 210). Bunlardan Ayasofya nüshasının başında Gazanfer et-Tebrizî için "Efdalü'l-müteahhirin Fahrü'l-hak ve'd-dîn Ebû İshak İbrâhim b. Muhammed el-Ma'rûf bi-Gazanfer et-Tebrizî" denilmek suretiyle onun son zamanlarda gelen tabiplerin en üstünü olduğu vurgulanmaktadır. Gazanfer et-Tebrizî bu çalışmada Huneyn b. İshak'ın *el-Mesâ'il*'ini, tertibinde ve muhtevasında herhangi bir değişiklik yapmadan ihtisar etme işini bitirince, örneklerin çok olduğunu ve metnin daha fazla kısaltılması gerektiğini görünce yeni başlayan öğrencilerin anlayamayacağı endişesiyle eseri fazlalıklarını atıp faydası az örneklerini çıkarmak suretiyle tekrar özetlemiştir. Kitap nabız, bevl, diş sağlığı ve humma gibi konulardan bahsetmektedir.

Bîrûnî (ö. 453/1061 [?]), Ebû Bekir er-Râzî'nin eserlerinin fihristini tertip ederken buna 1037 yılına kadar yazdığı kendi 113 kitabını da eklemiş ve bu fihristin bir nüshası Gazanfer et-Tebrizî tarafından bizzat kaleme aldığı şerh ile birlikte (Ünver, s. 93) istinsah edilmiştir. Bu yazmanın bir sûreti, E. Sachau tarafından tercüme ve neşredilen *el-Âşârü'l-bâkîye*'ye, Bîrûnî'nin 1037'den sonraki on iki yıl içerisinde yazdığı eserlerin isimleriyle beraber eklenmiştir (*İA*, II, 639). Yine Bîrûnî'nin *eş-Şaydele*'sinin 1927 yılında Zeki Velidi Togan tarafından bulunarak ilim âleminde tanıtılan tek nüshasını da (Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Ktp., Kurşunluoğlu, nr. 149) 678 (1280) yılı sonunda Gazanfer et-Tebrizî istinsah etmiştir (*a.g.e.*, II, 642). Gazanfer

et-Tebrizî bu kitabın ferâğ kaydında eseri yalnız istinsah etmekle kalmadığını, içindeki pek çok yanlışlığı düzeltmeye çalıştığını ve mevcut fâhiş hataların ya müellifin yazıcısından veya bir başkasından geldiğini söylemektedir (vr. 134^a).

BİBLİYOGRAFYA :

Gazanfer et-Tebrizî, *Fihristü âşârı Ebt Bekr er-Râzî ma'a şerhîh*, Bibliothek Leiden, nr. Or. 133; Sipehsâlâr, *Risâle: Mevlânâ ve Etrafındakiler* (trc. Tahsin Yazıcı), İstanbul 1977, s. 113-114; Bîrûnî, *eş-Şaydele fi't-ṭib*, Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Ktp., Kurşunluoğlu, nr. 149, vr. 134^a; A. Süheyl Ünver, *Selçuk Tababeti*, Ankara 1940, s. 93; Brockelmann, *GAL*, I, 650; *Suppl.*, I, 367, 872; Sezgin, *GAS*, III, 251; Şeşen, *Fihrişü mahtûâtü'l-'ṭibbi'l-İslâmî*, s. 210; a.m.f., *Newâdirü'l-mahtûâtü'l-'Arabiyye*, Beyrut 1402/1982, III, 128; Ahmed Hulusi Köker, "Selçuklular Devrinde Hekimler", *Selçuklular Devrinde Kültür ve Medeniyet*, Kayseri 1992, s. 15; Zeki Velidi Togan, "Bîrûnî", *İA*, II, 639, 642.

CEVAT İZGİ

GAZAP

(الغضب)

Allah'a nisbet edilen
haberî sıfatlardan biri.

Sözlükte "öfkelenmek, kızmak" anlamında masdar ve "öfke, kızgınlık" anlamında isim olarak yer alan **gazab** (gadzab) kelimesi Kur'an'da türevleriyle birlikte yirmi dört ayette geçmektedir (bk. M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "ğdb" md.). Bunların on dokuzunda Allah'a, diğerlerinde kula nisbet edilmiştir. Râgib el-İsfahânî, Allah'a gazap nisbet edilmesini başkası adına intikam alması, yani kullar arasındaki haksızlıklardan ötürü suçluyu cezalandırması şeklinde yorumlamıştır (*el-Müfredât*, "ğdb" md.). Ebü'l-Bekâ ise mutlak olarak gazaba, "gazap edilene zarar vermeyi murat etmek" şek-

linde mâna vermiştir (*el-Küllüyyât*, s. 671). Allah'a izâfe edildiği âyetlerde gazap "lânet etmek, rahmetinden uzaklaştırmak, azap etmek, yoksulluğa, zillete ve helâke mârüz bırakmak" gibi anlamlara gelir.

Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın gazabı çeşitli azap türleriyle birlikte anlatılırken aynı zamanda O'nun kimlere ve niçin gazap ettiğine de temas edilir. Buna göre kasıtlı olarak bir mümini öldüren (en-Nisâ 4/93), savaştan kaçan (el-Enfâl 8/16) kimseler, Allah hakkında kötü zan besleyen münafık ve müşrikler (el-Fetih 48/6) ve irtidad edenler (en-Nahl 16/106) ilâhî gazaba mârüz kalmışlardır. Bunların dışında genellikle yahudiler ilâhî gazaba hedef teşkil etmişlerdir. Bunun sebepleri ise gerçeği bildikleri halde kıskançlıkları ve şerir oluşları yüzünden hakka tâbi olmamaları, Hz. Mûsâ vasıtasıyla birçok felâketten kurtarılıp sayısız nimetlere kavuşturulmaları ve sıkı sıkıya uyarılmalarına rağmen yine azgınlık göstermeleri, buzağıya tapınmaları, kendi mukaddes kitaplarını da onaylayan son ilâhî vahiy geldiğinde, "Kalplerimiz perdelidir" demek suretiyle bile bile inkâr etmeleri gibi hususlardır (bk. el-Bakara 2/57-61, 88-92; el-A'râf 7/152; Tâhâ 20/80-90).

Gazap çeşitli hadislerde de Allah'a nisbet edilmiştir (bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "ğdb" md.). Hz. Peygamber, haksız yere birinin malını almak için yemin eden (Buhârî, "Şürb", 4) ve Allah'a dua ve niyazda bulunmayan (*Müsned*, II, 443, 477; İbn Mâce, "Du'â", 1) kimsenin ilâhî gazaba mârüz kalacağını ifade etmiş, gök gürültüsü ve şimşek karşısında, "Allahım, bizi gazabınla helâk etme!" (*Müsned*, II, 100; Tirmizî, "Da'avât", 49) şeklinde dua etmiş, kendisine Allah'ın gazabın-

Gazanfer
et-Tebrizî'nin
*Hâşilü'l-
Mesâ'il* adlı
eserinin
ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Ayasofya,
nr. 3555/4)

